

INSTITUT D'HISTÒRIA
JAUME VICENS I VIVES

butlletí 20

Desembre de 2022

ÍNDEX

EDITORIAL 1

SEMINARIS 2 - 3

Seminari del GRIMSE
Seminari del GEICP
Seminari del Doctorat

JORNADES 4 - 7

NOTÍCIES 7 - 9

TEMES CENTRALS 10 - 11

Esclavisme a Barcelona. Una història silenciada

La UPF crea la càtedra Josep Fontana

ARTICLES 12 - 18

Participació i representació polítiques a la Catalunya dels inicis del segle XVIII.
Joaquim Verde i Llorente

Resistències contra l'absolutisme a la Catalunya del segle XVIII
Jordi Llimargas Marsal

Dinàmiques del poder local en un contexto colonial. El caso de la Baja Casamance durante la colonización francesa (1851-1948)
Eric Garcia-Moral

ENTREVISTA 19 - 20

Josep María Delgado Ribas

EDITORIAL

La represa de la normalitat després de la pandèmia ha sigut intensa, tal com han posat en evidència l'activitat dels quatre seminaris permanents (GRIMSE, GEICP, Arqueologia i doctorands), i la llarga llista de sol·licituds presentades a la convocatòria anual per organitzar activitats, a banda d'alguns actes rellevants com el debat sobre la guerra a Ucraïna i l'acte d'homenatge a John H. Elliott. Però el fet més important, i que és una excel·lent notícia, ha sigut la creació de la càtedra Josep Fontana, vinculada a l'Institut, gràcies al suport decidit del rector Oriol Amat, de l'anterior vicerector Pelegrí Viader i de l'ajut de la Diputació de Barcelona.

La càtedra, dirigida per Josep M. Delgado i per Josep Pich, ha de ser un instrument eficaç de transferència del coneixement i de potenciació dels nostres investigadors. Ha de permetre vehicular l'organització de jornades i conferències dels diferents grups de recerca, des de les diverses línies de recerca de l'Institut, i d'èpoques i temàtiques diferents, d'acord amb els criteris de la direcció. Els seus principals objectius són la reflexió historiogràfica, l'anàlisi de problemàtiques del món actual i de la nostra societat i el suport als joves investigadors, a banda de donar a conèixer l'obra de Josep Fontana i publicar-ne materials inèdits. No cal dir que la seva creació reforça de manera significativa l'Institut i la seva projecció.

Joaquim Albareda
Director de l'IHJV

INSTITUT D'HISTÒRIA
JAUME VICENS I VIVES

"El Seminari del GRIMSE ha celebrat aquest curs 2021-2022 deu anys. Aquesta edició s'ha caracteritzat per la diversitat de perspectives d'estudi i l'èmfasi en la història del segle xx i la multiplicitat de geografies interconnectades."

SEMINARI DEL GRIMSE

El Seminari del Grup d'Investigació en Imperis, Metròpolis i Societats Extraeuropees (GRIMSE) ha celebrat aquest curs 2021-2022 deu anys des de la seva inauguració. Aquesta desena edició s'ha caracteritzat per la diversitat de perspectives, tant historiogràfiques com metodològiques, l'èmfasi en la història del segle xx i la multiplicitat de geografies interconnectades. El Seminari ha estat coordinat per **Carla Andrés (UPF)**, **Albert Garcia-Balañà (UPF)** i **Teresa Segura-Garcia (UPF)**, i ha comptat amb les ponències de nou investigadors i investigadores procedents d'universitats dels Estats Units, Alemanya, el Regne Unit, Portugal i Espanya.

Aquest curs acadèmic, el cicle de presentacions es va iniciar el **13 d'octubre de 2021**, amb **Oliver Hochadel**, membre de la Institució Milà i Fontanals (CSIC), amb una ponència sobre la manera com una institució del "sud global" com el Jardí Zoològic de Buenos Aires va contribuir al desenvolupament d'una xarxa global i transnacional de zoos a principis del segle xx. El **10 de novembre** va fer la seva presentació **David Wheat (Universitat Estatal de Michigan)**, sobre l'esclavatge i el paper dels afrodescendents a la societat de São Tomé i Príncipe en el segle xvi. Però aquesta no va ser l'única contribució al desenvolupament de noves perspectives historiogràfiques. **Sarah Albiez-Wieck (Universitat de Colònia)**, va presentar l'**1 de desembre** la seva investigació sobre el concepte de "calidad" a l'Amèrica hispana i a les Filipines, mitjançant l'anàlisi de peticions fiscals i l'agència dels subjectes històrics implicats.

Per la seva banda, **Maximiliano Fuentes (Universitat de Girona)** va presentar el **26 de gener de 2022** les "batalles culturals", sobre el concepte de neutralitat a Espanya i l'Argentina durant la Primera

Guerra Mundial des d'una mirada comparada. El cicle de sessions del Seminari va continuar el **16 de febrer** amb **Chandrika Kaul (Universitat de Saint Andrews)**, amb la presentació del seu treball sobre mitjans de comunicació com la famosa cadena televisiva BBC en relació amb l'imperialisme britànic. La conferència següent va anar a càrrec de **Michael Goebel (Universitat Lliure de Berlín)**, el **23 de març**. Goebel va tractar la qüestió de l'etnicitat en la fàbrica urbana amb l'adveniment del segle XX, examinant de prop el paper del colonialisme i la segregació. El **20 d'abril**, **Rui Manuel Loureiro (Universitat Nova de Lisboa)** va presentar la seva investigació sobre el viatge de Magallanes, posant en relleu com circulava i es generava el coneixement sobre la geografia de l'anomenat món ibèric. Un altre context geogràfic i temporal diferent de l'anterior va ser presentat per **Katy Imy (Universitat de Texas del Nord)**. L'**11 de maig** va fer una conferència sobre l'estudi de les identitats al sud-est asiàtic durant l'ocupació japonesa, des de l'òptica de la "raça" i el gènere. Per concloure, la sessió del **8 de juny**, a càrrec de **David Pretel (UPF)**, es va centrar en l'ús de la tecnologia i la ingerència del capitalisme en el territori boscos dels indígenes maia, a Mèxic. Un tema incipient i fascinant amb el qual es va posar de manifest la necessitat d'incorporar noves eines i mirades en l'estudi de la història moderna i contemporània.

SEMINARIS

SEMINARI DEL GEICP

El IV Seminari permanent del GEICP (Grup d'Estudis de les Institucions i de les Cultures Polítiques, segles XVI-XXI) s'ha organitzat un any més amb la col·laboració de NEXUS- UPF (Nexes entre Ciència, Cultura, Política, Religió i Societat), GRENS - UPF (Grup de Recerca en Estats, Nacions i Sobirania), i l'Istituto di Storia dell'Europa Mediterranea del CNR (ISEM-CNR).

Aquest curs 2021-2022, sota el títol general d'Història, Memòries i Cultures Polítiques, s'han organitzat cinc sessions de seminari a càrrec de cinc investigadors europeus de reconeguda trajectòria científica i acadèmica. La primera sessió va tenir lloc el **14 de setembre de 2021** i va ser impartida pel professor **Sergio Solbes (Universitat de Las Palmas de Gran Canaria)**. El doctor Solbes va sintetitzar els darrers estudis sobre les diferents maneres de proveïment a l'exèrcit durant el segle XVIII, posant una especial atenció en la importància dels contractes i els homes de negoci que es van enriquir gràcies a l'Estat. Posteriorment, el **16 de desembre**, la professora **Silke Hünecke (Universitat Tècnica de Chemnitz)** va analitzar diversos conceptes sobre la manipulació de la informació i de la "política de la memòria", especialment en el cas espanyol.

Canviant de perspectiva, el **17 de febrer de 2022** la professora **Idamaria Fusco (Istituto di Storia dell'Europa Mediterranea)** va analitzar les maneres com les institucions napolitanes van gestionar la pesta al segle XVII, així com el seu èxit o fracàs en el control de la pandèmia. Poc després, el **7 d'abril**, la professora **Rhiannon McGlade (Universitat de Cambridge)** ens va aproximar a una realitat ben diferent: l'anàlisi de la premsa satírica com a font per a l'estudi de les cultures polítiques espanyoles. A través d'un ampli ventall d'imatges, ens va mostrar les nombroses possibilitats de treball que

ofereix aquesta metodologia. Finalment, l'investigador **Sylvain Lloret (Centre Roland Mousnier)** va fer una conferència, el **2 de juny**, en què va plantejar la dificultat d'entendre els conceptes de negociació, pacte o resistència, termes aparentment diferents, però que no sempre ho són. Sota el títol "Negociation, entente résistances? L'État et le negociant en France au XVIII siècle" va abordar les difícils relacions entre l'estat francès i els mercaders, a través de les transaccions econòmiques. Unes relacions en les quals no resulta clar destriar qui va sortir guanyant.

SEMINARI DEL DOCTORAT

L'Institut d'Història Jaume Vicens i Vives ofereix a les doctorandes i doctorands l'oportunitat de presentar les aportacions recents de les tesis doctorals a la comunitat universitària. En aquest curs acadèmic, el seminari ha estat coordinat per **Meritxell Ferrer, Jorge Luengo i Teresa Segura**. Les diferents sessions evidencien una clara vocació interdisciplinària en què les diferents branques del coneixement humanístic convergeixen amb l'objectiu principal de crear un espai de discussió obert a la comunitat universitària.

El **4 de novembre de 2021**, **Fanny Ferran i Jordi Morell** van explicar una sèrie de competències tecnològiques que podrien resultar de gran utilitat en la formació investigadora. L'**11 de novembre**, **Belén Cherubini** va presentar un estudi d'història militar sobre els exèrcits i les milícies de Montevideo a les acaballes del segle XVIII i les primeres dècades del segle XIX. El **2 de desembre**, **Gerard Pamplo-**

na va aprofundir en les pràctiques repressives empreses per l'exèrcit borbònic durant la Guerra de Successió amb l'objectiu d'assimilar i d'uniformitzar políticament i jurídica la Corona d'Aragó. Per la seva banda, **Konrad A. Antczak** va aportar els resultats recents de les seves investigacions arqueològiques al Carib veneçolà el **20 de gener de 2022**. **Carla Andrés** va tractar la presència femenina lliure i esclavitzada durant la primera guerra d'Independència cubana, entre 1868-1878, el **10 de febrer**. Un mes després, el **10 de març**, **Víctor López** va analitzar la germanofília present en territori espanyol durant la Primera Guerra Mundial. **Carmen Álvarez** va aprofundir en el coneixement de les Illes Marianes i l'aprenentatge transgeneracional i les seves implicacions en la comprensió del coneixement històric. A la darrera sessió del seminari de doctorands, el **9 de juny**, **María José Domínguez** es va acostar a la segona intervenció francesa a Mèxic entre 1862 i 1867, prenent com a punt de partida la raça i el gènere.

INSTITUT D'HISTÒRIA
JAUME VICENS I VIVES

"Más de investigadores procedentes de 35 universidades de todo el mundo han participado este año en las diferentes jornadas, congresos y seminarios organizados por el IHJV."

JORNADAS Y CONGRESOS

SEMINARIO CONMEMORATIVO DEL DESASTRE DE ANUAL

El Grupo de Investigación en Estados, Naciones y Soberanías (GRENS) organizó los días 9 y 18 de noviembre de 2021 tres sesiones de seminario con motivo del centenario del desastre de Anual. La primera sesión fue a cargo de **Juan Pastrana (UPF)**, que impartió una conferencia sobre los aspectos militares de la derrota de Anual así como las consecuencias que tuvo. Seguidamente, **Alfonso Bermúdez (Universidad de Zaragoza)**, en una conferencia titulada "Censura gubernativa y reacciones populares en el desastre de Anual", fijó su atención en el control de los datos que el gobierno pretendió sobre los acontecimientos y cuál fue la respuesta de los grupos sociales más bajos ante la dispersa información a la que tuvieron acceso. Finalmente, completando esta perspectiva y desde un planteamiento de más largo alcance, **Josep Pich (UPF)** valoró el impacto de la campaña norteafricana en las clases populares a través del estudio de fuentes primarias como los cromos, las revistas satíricas o la prensa.

CONFERÈNCIA "CATALUNYA I EUROPA"

Bajo el título de "Catalunya i Europa", el historiador y político catalán **Oriol Junqueras** impartió una conferencia magistral en la que abordó las complejas relaciones actuales entre la Unión Europea y Cataluña, así como el posicionamiento de la primera ante el hecho independentista. La conferencia estuvo organizada por Grup d'Investigacions en Estats Nacions i Sobirania (GRENS). Posteriormente, moderados por el profesor **Joan Pau Rubies (UPF)**, hubo un debate entre los asistentes y el Dr. Junqueras.

SEMINARI INTERNACIONAL: The emotional turn: how to study emotions in archaeology?

El Grupo de Investigación de Arqueología Mediterránea: Conexiones, Materialidades y Escritura (GRACME) organizó el 16 de marzo un seminario internacional titulado *The Emotional Turn: How To Study Emotions in Archaeology?*, con el objetivo de ahondar en los nuevos paradigmas de la arqueología social. El seminario fue coordinado por **Adriano Orsingher (UPF)** y **Ana Delgado (UPF)**. Los ponentes ofrecieron una interesante lectura de los restos arqueológicos al incidir en la dimensión afectiva de las sociedades pasadas, alternando el planteamiento teórico con las imágenes de excavaciones en curso que ilustraron un pasado remoto de una forma cercana. **Sarah Tarlow (Universidad de Leicester)** destacó por qué es importante estudiar las emociones a nivel arqueológico y las consecuencias que ello tiene para entender mejor el pasado. **Oliver Harris (University of Leicester)** profundizó sobre cómo es posible estudiar, a partir de los restos arqueológicos el afecto, las emociones y la importancia de las palabras. El seminario fue cerrado por la profesora **Ruth Nugent (Universidad de Liverpool)** con una conferencia que trató sobre la relevancia del estudio de las emociones para la comprensión de los colectivos sociales.

CONGRÈS INTERNACIONAL: Savoirs d'État et pratiques de gouvernement dans l'Europe des Bourbons

El Grupo de Estudios de las Instituciones y de las Culturas Políticas, siglos XVI-XXI (GEIPC) organizó, junto al Centre d'Etudes des Mondes Moderne et Contemporain (CEMMC), el congreso *Savoirs d'État et pratiques de gouvernement dans l'Europe des Bourbons*, que tuvo lugar en la Universidad de Burdeos los días 31 de marzo y 1 de abril. El turno de ponencias comenzó con la aportación de **Joaquim Albareda (UPF)**, que abordó la tentativa de Felipe de Orleans, primo de Felipe V, para apoderarse del trono hispánico. Por su parte, **Frederik Dhondt (Universidad de Gante)** abordó la disyuntiva entre la consecución de los intereses mercantiles y la reafirmación de la soberanía en el argumentario jurídico hispánico. **Núria Sallés (UNED)** tomó Adrianópolis como marco territorial desde el que comprender los intereses convergentes entre las ramas familiares francesa y española de los Borbones. **Daniel Aznar (Universidad Autónoma de Barcelona)** analizó los elementos simbólicos franceses que constituyeron el imaginario proyectado por el infante Don Carlos. **Guillaume Hanotin (Universidad Montaigne de Burdeos)** ahondó en la naturaleza impetiva de las dispares relaciones hispano-francesas y los intereses divergentes de cada una de las naciones conforme avanzaba el Siglo de la Ilustración.

El segundo día del congreso, el investigador Lucien Bély (Universidad París Sorbona) analizó la frustrada tentativa de paz por poner fin a la Guerra de Sucesión de España en 1706. Xevi Campubrí (Universidad Autónoma de Madrid) delineó la imagen proyectada de los franceses en Cataluña durante la Guerra de Sucesión española. Manuel Castellano (GEICP) ahondó en el uso intencionado de la prensa política y en los escritos satíricos que alimentaban los juicios de valor contra los franceses y los usos políticos y costumbres que estos trataron de implementar en los dominios hispánicos. Sylvain Lloret (Centre Roland Mousnier) profundizó en las redes consulares francesas establecidas en España y Nápoles durante el reinado de Felipe V y los intereses mercantiles franceses en la corona hispánica. Por su parte, Betlem Castellá (UPF) ahondó en la trayectoria del cónsul francés Simon Dupin en Barcelona y los proyectos manufactureros que trató de implementar. Agustí Alcoberro (Universidad de Barcelona) analizó el discurso anti-borbónico que fue retomado en los círculos austracistas tras la derrota del imperio en Nápoles (1734). Por último, los doctorandos Sylvain Arramon (Universidad París Sorbona), Javier Gómez Mesas (UPF), Gerard Pamplona (UPF) y Marcos José García (UPF) presentaron los resultados recientes de sus investigaciones y las fuentes que están consultando en la elaboración de sus tesis doctorales.

JORNADA D'INVESTIGACIÓ: Discursos, acciones y resistencias en la era de los imperialismos

El 4 de abril tuvo lugar una jornada de investigación titulada “Discursos, acciones y resistencias en la era de los imperialismos”, organizada por el Grupo de Investigación en Estados, Naciones y Soberanías (GRENS). A través de cuatro ponencias, se analizaron los movimientos de resistencia frente a las grandes entidades políticas así como las políticas represivas implementadas por los aparatos estatales desde inicios del siglo XIX hasta la Primera Guerra Mundial en España.

La primera sesión estuvo a cargo de Mónica Garcés (Universidad de Zaragoza), que analizó la resistencia femenina ante la dominación napoleónica durante la Guerra de la Independencia española. La sesión puso de manifiesto el protagonismo que tuvieron las mujeres en el conflicto. Bajo esta misma clave, cabe entender la conferencia titulada “Madres españolas contra las guerras de Cuba y Marruecos (1896-1909)”, impartida por el profesor Alfonso Bermúdez (Universidad de Zaragoza). Por su parte, Sandra Blasco (Universidad Autónoma de Madrid) profundizó en el movimiento sufragista femenino, y más concretamente en el Congreso Internacional de Mujeres de 1915 y su frontal rechazo a la Primera Guerra Mundial. Por último, Gemma Torres (Universidad de Barcelona) nos habló del pacifismo y la masculinidad en los movimientos que se opusieron a la guerra del Rif. Globalmente, la jornada sirvió para poner de manifiesto el protagonismo político de las mujeres ante los conflictos bélicos, especialmente en los movimientos que se oponían a la violencia.

CONGRÉS INTERNACIONAL: Searching for a New Arcadia: Colonialism and Utopias in the Global Pacific (19th-early 20th c.)

Entre los días 21 y 22 de abril, el Grupo de Investigación en Imperios, Metrópolis y Sociedades Extraeuropeas (GRIMSE) organizó el congreso Searching for a New Arcadia: Colonialism and Utopias in the Global Pacific (19th-early 20th c.), que fue coordinado por Pau Dalmau (UPF) y ahondó en los proyectos utópicos políticos que se fueron gestando en la costa del océano Pacífico.

El congreso se inauguró con una ponencia de Martín Dusinberre (Universidad de Zurich), que nos aproximó al papel que juegan las utopías en los procesos coloniales bajo la perspectiva de los paradigmas historiográficos actuales. La primera sesión tuvo un carácter preminentemente metodológico y abordó la problemática de la inserción de la microhistoria en los procesos globales. De este modo, Stephen Jacobson (UPF) analizó las tendencias historiográficas de la microhistoria global y sus límites metodológicos. Lucy Riall (European University Institute)

INSTITUT D'HISTÒRIA
JAUME VICENS I VIVES

abordó la biografía como un recurso para hacer una microhistoria con un carácter supraindividual. De acuerdo con estos planteamientos, **Christian de Vito** (Universidad de Bonn) reflexionó sobre las distintas escalas de observación y la necesidad de interrelacionar las trayectorias vitales con un marco de observación mayor. Por su parte, **Jeanne Moisand** (Universidad París 1 - Panthéon Sorbona) trató el caso particular de Cartagena como ejemplo de una frustrada tentativa por implementar el cantonalismo en la Península.

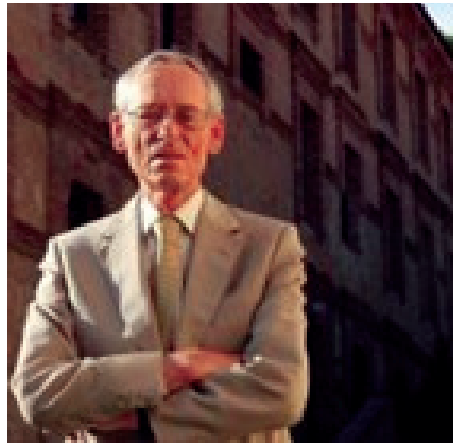
El segundo día, las conferencias se centraron específicamente en los modelos utópicos desarrollados en la Edad Moderna y Contemporánea. **Juan Pro** (Universidad Autónoma de Madrid) inició el turno de ponencias reflexionando sobre la vigencia de las utopías en el mundo moderno y los espacios coloniales. **Clément Thibaud** (École des Hautes Études en Sciences Sociales, París) analizó la gestación de distintos modelos utópicos durante la primera mitad del siglo xx. **Nere Basabe** (Universidad Autónoma de Madrid) estudió el alcance de los postulados de Saint Simón en Oriente Próximo y valoró su materialización en experiencias empresariales concretas. Por su parte, **Robert Kramm** (LMU Munich) presentó la utopía como una alternativa socio-política global a un modelo imperial imperante. **Xavier Huetz de Lempis** (Universidad de la Côte d'Azur) analizó la gestación de la dominación francesa en la isla de Basilan, en el sur de las Islas Filipinas. **Lola Elizalde** (CSIC) analizó los problemas de soberanía en territorios distantes de su metrópoli como Borneo y el mar de Joló. Por último, **Pau Dalmau** (UPF) ahondó en la comprensión de las utopías decimonónicas centrándose en los proyectos franceses del Pacífico.

Josep Maria Fradera (UPF) y **Bartolomé Yun-Casalilla** (Universidad Pablo de Olavide) cerraron el congreso recogiendo sus principales conclusiones y apuntaron nuevas perspectivas metodológicas a desarrollar en los años venideros. Globalmente, estos dos días permitieron ahondar en el papel que juegan las utopías en las dinámicas coloniales fundamentales. Sin duda, fue un inspirador encuentro que va a permitir continuar trabajando, más y mejor, en ellas.

"Con el fin de comprender los precedentes históricos y los pormenores de la guerra de Ucrania, que ha cambiado la vida de millones de refugiados, civiles y combatientes, el 9 de marzo de 2022 el IHJVV y Diàlegs Humanístics organizaron una mesa redonda con diferentes expertos."

ACTE EN MEMÒRIA DE JOHN H. ELLIOT "La monarquía hispánica"

Tras el fallecimiento del hispanista John H. Elliot, el IHJVV organizó una mesa redonda en homenaje y en su honor el pasado 17 de mayo. El acto fue iniciativa de **Javier Gómez Mesa** y **Gerard Pamplona** y estuvo coordinado por **Stephen Jacobson**. Entre los participantes en la mesa redonda destacaron tres de sus principales discípulos, que han procurado continuar su legado: **Josep Maria Fradera** (UPF), **Xavier Gil** (Universidad de Barcelona) y **James Amelang** (Universidad Autónoma de Madrid). Entre los tres, hicieron un repaso a la prolífica obra de Elliot a la vez que desgranaban su discurso con anécdotas personales. El acto sirvió para poner en valor la enorme influencia que ha tenido y tiene el reconocido historiador en las generaciones de historiadores posteriores a él.

"El conflicto de Ucrania"

El Instituto de Historia Jaume Vicens i Vives no ha vivido al margen de los hechos y acontecimientos que han convulsionado la política internacional contemporánea con el conflicto de Ucrania. Con el fin de comprender los precedentes históricos y los pormenores de una guerra que ha cambiado la vida de millones de refugiados, civiles y combatientes, el 9 de marzo de 2022 el IHJVV y Diàlegs Humanístics organizaron una mesa redonda con diferentes expertos. Entre ellos destacó la presencia de **Eugenio Bregolat**, antiguo embajador en China (1987-1991, 1999-2003 y 2011-2013)

y de la URSS (1992-1996), y **Rafael Poch**, periodista y corresponsal de guerra. La mesa redonda estuvo coordinada por **Tamara Djermanovic** (UPF) y **Gennadi Kneper** (UPF). La Dra. Djermanovic esbozó las similitudes entre el conflicto ucraniano y la guerra de los Balcanes. El Dr. Kneper, por su parte, planteó algunas cuestiones clave para comprender el enfrentamiento. La jornada concluyó con un concierto del matrimonio **Ala Voronkova**, violinista ucraniana, y **Guerassim Voronkov**, compositor y pianista ruso.

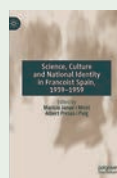
En la misma línea cabe situar la sesión extraordinaria del 5 de abril, que llevó por título "Persones refugiades d'Ucraïna a Catalunya: com acollir i ajudar", con el fin de mostrar el compromiso de la comunidad universitaria con los refugiados ucranianos, apoyar su acogida y garantizar su subsistencia con apoyo logístico y humanitario. El acto contó con la presencia y participación de **Victòria Alsina**, consejera de Acció Exterior y Gobierno Abierto de la Generalitat de Catalunya; de **Enric Morist**, jefe de la Cruz Roja de Cataluña; **Gemma Pinyol** (UPF); **Silvia Còppulo** (UPF), y **Tamara Djermanovic** (UPF). Todos ellos destacaron la necesidad de ayudar al pueblo ucraniano en la crítica coyuntura actual y analizaron desde diferentes perspectivas los motivos del conflicto así como las consecuencias que está teniendo sobre la población.

LLIBRES

Libres de membres de l'IHJV

- Coello, Alexander; Mateo, Josep Lluís. *In Praise of Historical Anthropology: Perspectives, Methods, and Applications to the Study of Power and Colonialism*. Londres: Routledge, 2020.
- Ucelay Da Cal, Enric; Núñez Seixas, Xosé M.; González i Vilalta, Arnau (eds.). *Patrias diverses, ¿misma lucha?: Alianzas transnacionalistas en el mundo de entreguerras (1912-1939)*. Barcelona: Edicions Bellaterra, 2020.
- Pich, Josep; Martínez, David; Sabater, Jordi (eds.). *La Paz intranquila: los tratados de paz de la guerra que no acabó con todas las guerras (1918-1923)*. Barcelona: Edicions Bellaterra, 2020.
- Baiges, Montse; Pamplona, Gerard. *Modernitat i progrés: evolució ateneística i associativa de les Terres de Ponent (1850-2020)*. Catarroja: Afers, 2021.
- Jacobson, Stephen; Eastman, Scott (eds.). *Rethinking Atlantic Empire. Christopher Schmidt-Nowara's Histories of Nineteenth-Century Spain and the Antilles*. Oxford: Berghahn Books, 2021.
- Coello, Alexander; Peña, Verónica. *Labor evangélica: Ministerio Apostólico de los Obreros de la Compañía de Jesús*. Madrid: Sílex Universidad, 2021.
- Janué, Marició; Presas, Albert (eds.). *Science, culture and national identity in Francoist Spain, 1939-1959*. Londres: Palgrave Macmillan, 2021.
- Albareda, Joaquim; Sallés, Núria (eds.). *La Reconstrucción de la política internacional española: el reinado de Felipe V*. Madrid: Casa Velázquez, 2021.
- Pamplona, Gerard. *El passat fosc del turó. El camp de concentració franquista del Castell de Lleida (1938-1940)*. Lleida: Pagés Editors, 2021.
- Martín, Eloy; Pich, Josep; Pastrana, Juan (eds.). *De Ifni a Sidi Ifni: la factoria-fortaleza que acabó convertida en ciudad-enclave*. Barcelona: Edicions Bellaterra, 2022.
- Rodrigo, Martín (ed.). *Del olvido a la memoria: la esclavitud en la España contemporánea*. Barcelona: Icaria, 2022.

BREUS

Matilde Carbajo guanya la beca de doctora L INPhINIT.

L'estudiant de doctorat en Arqueologia Històrica i membre del grup de recerca Colonialisme, Gènere i Materialitats (CGM) de l'IHJV, va obtenir la beca de doctorat INPhINIT, en el marc de la darrera convocatòria (2021) d'aquest programa de la Fundació "la Caixa". La tesi, que duu per títol "Mal y remedio: cambios y continuidades en las prácticas de curación i salud pública en las Islas Marianas (Pacífico Occidental) (900AD - 1898AD)", té l'objectiu d'analitzar els canvis i les continuïtats en les pràctiques curatives de la cultura *chamorra* després de la incorporació de Guam a la xarxa colonial de l'imperi espanyol.

Arqueòlegs del grup de recerca CaSEs fan noves descobertes sobre les primeres ciutats del Vell Món a la vall de l'Indus.

Arqueòlegs del grup de recerca CaSEs de la UPF i de la Universitat Shah Abdul Latif del Pakistan han localitzat dipòsits profunds amb ceràmica en aquesta regió, que amplien la cronologia de l'assentament fins al període

harappa primerenc (3300-2600 a.C.). Aquests assentaments de l'edat del bronze pertanyen a la civilització de la vall de l'Indus, que va florir a l'actual Pakistan i al nord-oest de l'Índia a partir del quart mil·lenni abans de Crist. Segons Marco Madella, director de CaSEs, "aquest entorn ecològicament divers era ideal per explotar recursos relacionats amb el desert i per cultivar, utilitzant les aigües del riu Indus que fluïa a les rodalies. També era important per criar animals domèstics".

Investigadors de l'IHJV i del CSIC publiquen un article a *Frontiers in Ecology and Evolution* en què posen de manifest les maneres de cuinar en una civilització antiga
L'estudi titulat "Integrating Lipid and Starch

INSTITUT D'HISTÒRIA
JAUME VICENS i VIVES

Grain Analysis From Pottery Vessels to Explore Prehistoric Foodways in Northern Gujarat, India” està signat per García-Granero, J. J.; Suryanarayan, A.; Cubas, M.; Craig, O. E.; Cárdenas, M.; Ajithprasad, P., i Madella, M., membres del grup de recerca CaSEs de la UPF i del CSIC. El treball analitza rastres d'ingredients en recipients de cuina que tenen entre 5.300 a 4.000 anys d'antiguitat. Han examinat lípids animals i restes microscòpiques de plantes en atuells de l'edat del bronze de la civilització de la vall de l'Indus i més antigues al nord de Gujarat (Índia). En reconstruir els ingredients antics, el seu origen divers i les maneres de preparar-los, han trobat una sorprenent continuïtat en les “maneres de menjar” durant 1.300 anys, i els grans canvis culturals. Como destaca Juan José García-Granero, “Els nostres resultats mostren que tant durant l'edat del coure com en la del bronze, al nord de Gujarat, la gent va obtenir els seus ingredients de diverses maneres: alguns es van recol·lectar localment a la natura, altres es van cultivar, i alguns es van intercanviar des d'altres llocs”.

Illes i Imperis publica el número 23 sobre l'obertura dels mercats colonials hispànics (1770-1860)

Entre els autors participants destaquen Sylvain Lloret (Centre Roland Mousnier), Deborah Besseghini (Universitat de Torí), Laurine Manac'h (Universitat París 1), Arnaud Bartolomei (CMMC, Universitat de la Côte d'Azur), Xavier Huetz de Lemp (Universitat de Niça Sophia Antipolis) i María Dolores Elizalde (CSIC). Tots ells aborden qüestions de tanta rellevància com les maneres com França i Anglaterra van penetrar en el comerç espanyol, les particularitats del cas de La Plata i les Filipines així com la resistència d'alguns territoris (Nova Espanya).

“Ana Delgado: “el resultat de les excavacions al turó de Vilanera i la muntanya Rodona, permet plantejar-nos nous models que qüestionen la idea tradicional que aquest era un paisatge colonitzat i hel·lenitzat.”

La revista *Entremons* publica el seu número 13 i es consolida

Entre els treballs publicats destaquen les obres de Somo M. L. Seimu, que analitza la marginació dels petits productors de cotó locals durant el domini colonial britànic a l'Àrea de Cultiu de Cotó Occidental (WCGA) de Tanzània, i el de Lykourgos Sofoulis, que analitza la història política de Grècia des de la destitució del primer monarca del regne, Otto von Wittelsbach, fins als primers anys de govern del seu successor, el rei George I.

L'IHJVV exposarà diverses distincions que Josep Fontana va rebre al llarg de la seva trajectòria

Francisco Trasmonte, hereu de l'eminent historiador, ha fet la cessió a la Universitat, a títol de comodtat, de medalles, trofeus i diplomes pertanyents a premis i reconeixements que diverses institucions van fer a Fontana, i que s'exposaran al despatx de J. Fontana, al Dipòsit de les Aigües. Com va destacar el rector Oriol Amat, recordem Josep Fontana “com un mestre de mestres. Per a nosaltres és un referent, i és molt important que es conegui la seva obra i la seva trajectòria”.

Entre aquests materials destaquen: **doctors honoris causa** concedits per diferents universitats; la **Creu de Sant Jordi** (2006); el **Premi Nacional a la Trajectòria Professional i Artística** (2007); la **Medalla d'Or de la Ciutat de Barcelona** (2018); el **diploma de Col·legiat d'Honor** del Col·legi d'Econo-

mistes de Catalunya, i **Medalla de la Universitat Pompeu Fabra** per la seva dilatada trajectòria acadèmica dedicada a la docència.

Investigadores de l'IHJVV posen al descobert un assentament ibèric en ple territori emporità

Sota la direcció de les professores **Ana Delgado** i **Lorena Marín**, investigadores del Grup de Recerca d'Arqueologia Mediterrània (**GRAMCE**), s'ha trobat un important assentament ibèric dels segles IV i III a.C. al turó de Vilanera i a la muntanya Rodona (l'Escala, Alt Empordà). Segons Ana Delgado, “els treballs que hem dut a terme al turó de Vilanera i a la muntanya Rodona ens han permès obtenir dades molt importants sobre les comunitats ibèriques del territori emporità. Per primera vegada, han revelat com eren les estructures d'habitat i de producció de les comunitats rurals ibèriques de l'entorn d'Empúries”. Per a Delgado, “el resultat d'aquestes excavacions permet plantejar-nos nous models que qüestionen la idea tradicional que aquest era un paisatge colonitzat i hel·lenitzat. Per contra, ens està mostrant unes comunitats rurals que, tot i mantenir contactes estrets amb la comunitat grega instal·lada al port d'Empúries, van optar per mantenir certes tradicions i estils de vida que els connectaven amb el seu passat”.

El parlamentarisme històric de la Corona d'Aragó, reivindicat

La revista *eHumanista: Journal of Iberian Studies*, que es publica des de la Universitat de Califòrnia a Santa Barbara (EUA), ha inclòs al número 48 un dossier monogràfic dedicat al parlamentarisme històric de la Corona d'Aragó titulat “El arte de parlamentar en la Corona de Aragón (siglos XIII-XVIII)”.

Coordinat per Josep Capdeferro, professor d'Història del Dret i de les Institucions del Departament de Dret de la UPF, el dossier aplega dinou estudis d'historiadors del dret de relleu relacionats amb els territoris de la Corona d'Aragó cismarina: Aragó, Catalunya, Mallorca, Sardenya i València.

La revista *eHumanista*, que es publica des de l'any 1999, inclou articles sobre literatures i cultures espanyoles i portugueses de l'època medieval i de principis de l'edat moderna. Té una àmplia difusió entre hispanistes de tot el món, especialment de països de parla anglesa, que gràcies a aquest dossier, podran conèixer millor com fou la Corona d'Aragó, de la mà dels seus investigadors.

eHumanista
Journal of Iberian Studies

TESIS DOCTORALS

Josep Vicenç Mestre Nogué, *Paraules de president. Model d'Estat i discurs nacional dels presidents de Catalunya entre 1014 i 1933, a través d'una proposta d'anàlisi dels seus discursos orals i altres textos doctrinals*. Director: Josep Pich (18/05/2022)

Amanda Valdes Sanchez, Amanda, *El poder persuasivo de Maryam: proselitismo religioso, acomodación y devoción mariana en la "conquista espiritual" castellana del sur peninsular (s. XIII-XVI)*. Directora: Linda Jones (20/04/2022)

Laura Diaz Esteve, *Aguinaldo's British Men. Defending the Philippine Revolution through the Hong Kong and Singapore Press, 1896-1902*. Directors: Albert Garcia Balaña i Josep Maria Delgado (31/03/2022)

Silvia Carceller Gelma, *Els homes invisibles: els pescadors i llurs famílies a les comarques de l'Alt i el Baix Empordà, la Selva i el Marresme durant els anys trenta*. Director: Josep Pich (10/03/2022)

Rawan Dbaibou, *The Cultural Gifting Dynamics of Valentine's Day in Kuwait: The Adoption of Western Practices in Muslim Majority Countries*. Directors: Eloy Martín i Yolanda Aixelà (25/01/2022)

José Luis Campa Planas, *Història del Col·legi Claret de Barcelona (1935-1975). Una escola en el nacionalcatolicisme franquista*. Director: Josep Pich (05/07/2021)

Eric Garcia Moral, *Dinámicas del poder local en un contexto colonial. El caso de los jefes de la Baja Casamance durante la colonización francesa (1851-1948)*. Director: Josep Maria Fradera (05/07/2021)

Aurora Eugenia Rivera Hernández, *Infancia(s) y prácticas funerarias en las comunidades fenicias y púnicas del Mediterráneo centro-occidental*. Directora: Ana Delgado

SEMINARI JOSEP FONTANA PER A PROFESSORS D'IES

L'objectiu d'aquest seminari adreçat als professors d'ensenyament secundari i organitzat cada curs per l'Institut d'Història Jaume Vicens i Vives (IHJVV) i el Grup de Recerca de Didàctica de la Història, la Geografia i altres Ciències Socials (DIHIGECS) de la Universitat de Barcelona és oferir una visió rigorosa i actualitzada sobre temes d'història i sobre problemàtiques mundials actuals i la seva didàctica. Les sessions, a càrrec de reconeguts especialistes en cadascuna de les matèries que s'hi tracten, consten d'una part teòrica i d'un debat posterior.

23 d'octubre: "La desigualtat és la pitjor pandèmia", **Joan Benach** (UPF)

20 de novembre: "Epidèmies globals, epidèmies locals: una mirada al llarg de la història", **Joana Maria Pujades** (UAB)

15 de gener: "Projectes didàctics per tractar l'holocaust a secundària", **Marta Simó** (UAB)

22 de gener: "Reflexionar sobre el gènere para educar, investigar e innovar en igualtat", **Isabel Jiménez** (Universitat de Màlaga)

19 de febrer: "Projecte Media 4 Teach: l'educació mediàtica i la dieta informativa dels docents", **Lydia Sánchez i Sergio Villanueva** (UB)

26 de març: "Guerra, 'raça' i gènere en la gènesi del segle XX: noves historiografies sobre els orígens colonials de la Guerra Total (1870s-1930s)", **Albert Garcia Balaña** (UPF)

30 d'abril: "Març de 1951: de la vaga dels tramvies a la vaga general", **Francesc Vilanova** (UAB)

14 de maig: Sortida a Seu de Lleida i al Museu, **Tània Martínez i Joan Santacana** (UB)

Podeu trobar més informació sobre el seminari a <http://eventum.upf.edu/go/seminariies>

INSTITUT D'HISTÒRIA
JAUME VICENS I VIVES

"Durante cuatro jornadas, especialistas de diferentes países se reunieron en la Sala Moragues del Centro Cultural del Born, donde ahondaron en la historia de la esclavitud, tomando como referencia el marco territorial catalán."

JORNADA INTERNACIONAL

"ESCLAVISME A BARCELONA. UNA HISTÒRIA SILENCIADA"

Una història silenciada", organizadas por el Instituto de Historia Jaume Vicens i Vives y el Centro de Cultura y Memoria del Born. Durante cuatro jornadas, especialistas de diferentes países se reunieron en la Sala Moragues del Centro Cultural del Born, donde ahondaron en la historia de la esclavitud, tomando como referencia el marco territorial catalán. A través de las sucesivas intervenciones, los asistentes pudieron comprender los entresijos de la historia silenciada de unos subordinados cuyos testimonios quedaron sepultados a lo largo del tiempo por la ignominia de sus patrones. Memoria e historia vehicularon las distintas intervenciones y actualizaron el conocimiento de una problemática que trasciende el ámbito académico y cuyas consecuencias aún laten en la presente sociedad.

El 3 de noviembre, Michale Zeuske (Universidad de Colonia) inauguró las jornadas con una ponencia titulada "Esclavitud: una historia de la humanidad". En esta abordó la historia de la esclavitud desde la perspectiva de las Global History, entendida como un fenómeno extendido por todo el mundo y en todo tiempo, que afecta tanto a hombres como mujeres, niños y adultos. A continuación, Roser Salicrú (CSIC) centró su atención en

la esclavitud en el Mediterráneo tardo-medieval, poniendo especial énfasis en la realidad barcelonesa. En la misma línea, Iván Armenteros (CSIC) ahondó en el tráfico negrero de la Barcelona del Renacimiento, especialmente en los siglos xv y xvi. Esta primera jornada concluyó con la aportación de Eloy Martín (UPF), que expuso el desarrollo de la esclavitud en la Cataluña del siglo xix.

Las sesiones del 4 de noviembre pusieron el énfasis en el protagonismo que tuvo Barcelona en el comercio transatlántico esclavista de finales del siglo xviii y principios del xix. La Ciudad Condal fue el puerto de salida de expediciones negras, y también fue la ciudad en la que se instalaron numerosos hombres de negocios que se habían dedicado previamente al tráfico atlántico de esclavos, en África o en América, invirtiendo sus

capitales. Para analizar esta problemática, José Antonio Piqueras (Universidad Jaume I) nos presentó una visión general del papel de España en la esclavitud del Atlántico en el siglo xix. Por su parte, el antropólogo Gustau Nerín (Universidad de Barcelona) hizo una breve descripción de los principales hombres de negocio que traficaron con esclavos africanos. Finalmente, Martín Rodrigo (UPF) analizó el papel de Barcelona en la esclavitud atlántica y la transformación de este negocio en una actividad clandestina.

La jornada del 5 de noviembre puso el acento en el olvido, la memoria y las "políticas de la memoria" sobre la esclavitud desde una perspectiva comparada. A pesar del tiempo, todavía resulta necesario estudiar colectivamente las políticas públicas de memoria sobre la esclavitud, un fenómeno que no solo nos interpela a nosotros, en la actualidad, sino que ha sido además condenado explícitamente por la Asamblea General de Naciones Unidas. Las diferentes ponencias de la jornada intentaron mostrar qué podemos hacer y cómo podemos recordar y explicar este fenómeno. Para conseguir este objetivo Ana Lucía Araujo (Universidad de Howard, Washington DC) abordó el papel que juega la esclavitud en la memoria colectiva actual y las diferentes formas de reparación que está poniendo en marcha la UNESCO. Myriam Cottias (Universidad de las Antillas y Guyana) expuso, entre otros temas, la cuestión de las compensaciones e indemnizaciones a los países cuya población fue esclavizada. Finalmente, Ulrike Schmieder (Universidad Leibniz de Hannover) departió sobre los lugares de la memoria de la esclavitud en ciudades europeas y cubanas.

En consonancia con esta última sesión, la última jornada, el 6 de noviembre, estuvo dedicada a una paseo por el barrio de Ciutat Vella de Barcelona para visitar algunos de los edificios que estuvieron relacionados con la esclavitud. Dirigidos por Martín Rodrigo, director de las jornadas, los participantes pudieron ver el Palau Moja (casa del marqués de Comillas), el Banco Hispano Colonial (hoy Hotel Colonial) o el Hotel 1898, antigua sede de la Compañía de Tabacos de Filipines.

TEMES CENTRALS

LA UPF CREA LA CÀTEDRA JOSEP FONTANA. UN COMPROMÍS AMB ELS VALORS QUE ENCARNAVA L'EMINENT HISTORIADOR

Amb la voluntat d'honorar la figura del fundador del l'Institut d'Història Jaume Vicens i Vives, la UPF ha creat la càtedra Josep Fontana, per tal de promoure, des de la vessant més social, l'estudi, la recerca, el debat i la difusió

sobre la història. La càtedra va ser aprovada pel Consell de Govern de la Universitat Pompeu Fabra el passat **23 de febrer del 2022**. El director és **Josep M. Delgado** i el director adjunt, **Josep Pich**. La càtedra posa de manifest l'interès i el compromís de la UPF amb la figura i els valors que simbolitzava el professor Josep Fontana.

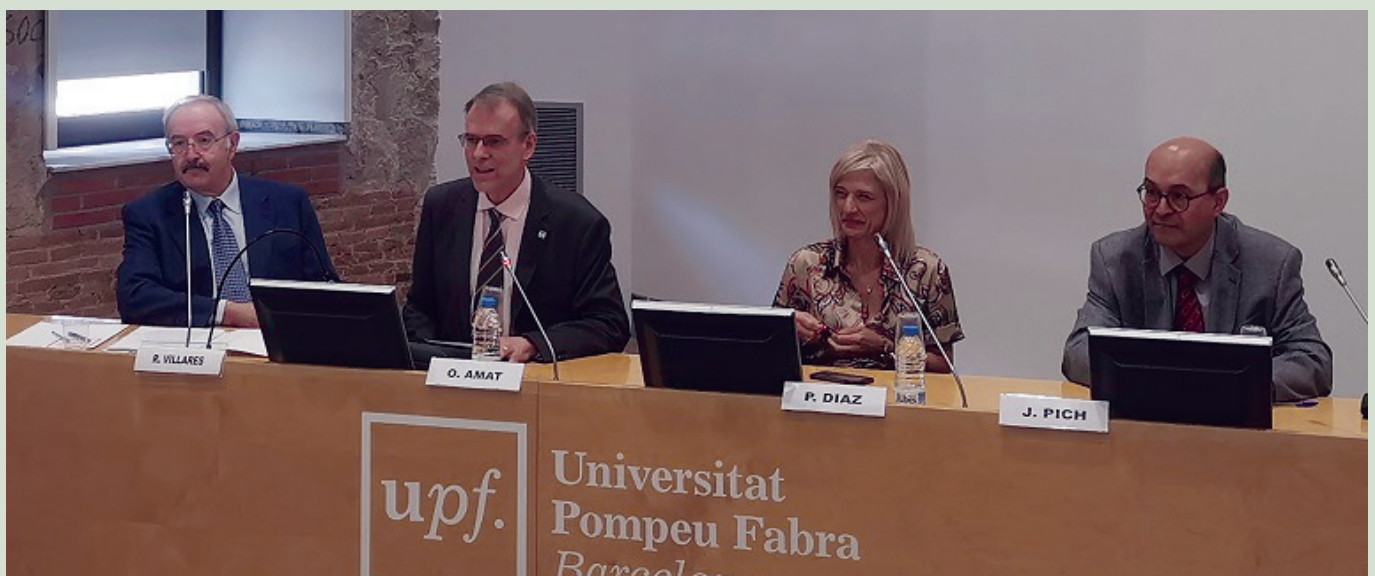
Com ha destacat el professor Delgado, "Fontana sempre va donar suport als joves investigadors i aquest objectiu, entre d'altres, com el debat historiogràfic i sobre problemàtiques del món actual, estarà tothora present en l'activitat de la càtedra." El principal objectiu de la càtedra, sorgida a iniciativa de l'Institut d'Història Jaume Vicens i Vives, és l'impuls de la recerca dels joves investigadors en l'àmbit històric, l'organització d'activitats de reflexió i de debat historiogràfic i la difusió de l'obra de Josep Fontana".

Entre altres actuacions que es preveuen dur a terme destaquen:

- Potenciar l'activitat dels historiadors de la UPF en la recerca i en l'ensenyament.

- La renovació historiogràfica: la transferència de coneixement i el compromís cívic i social.
- Organització de seminaris i jornades sobre mirades crítiques i alternatives al món actual.
- Organització de conferències sobre línies renovadores en la investigació històrica (història de gènere; creixement econòmic i desigualtat; la història en l'educació, etc.).
- Edició de materials inèdits de Josep Fontana que formen part del seu ric llegat dipositat a la Biblioteca de l'IUHJVV (sobre la II República, la Guerra Civil, el franquisme, el marxisme, la qüestió nacional, escrits diversos, etc.).
- Creació d'una web que centralitzi les activitats i els fruits resultants de la càtedra i que contingui estudis o publicacions sobre Josep Fontana (i també treballs seus).

El **3 d'octubre de 2022** es va presentar la càtedra amb la presència rector Oriol Amat, de la diputada Pilar Díaz de la Diputació de Barcelona i amb una conferència del professor Ramon Villares, de la Universidad de Santiago de Compostela sobre el Magisterio historiogràfic de Josep Fontana.

INSTITUT D'HISTÒRIA
JAUME VICENS I VIVES

"El manteniment de la participació política d'artistes i menestrals en els regiments de les ciutats i viles catalanes, l'important augment d'aquestes a la Cort General de 1705-1706 ens permet concloure que el sistema polític català, permetia una important participació de l'home comú."

PARTICIPACIÓ I REPRESENTACIÓ POLÍTQUES A LA CATALUNYA DELS INICIS DEL SEGLE XVIII. UNIVERSITATS LOCALS, CORT GENERAL I DIPUTACIÓ DEL GENERAL

Joaquim Verde i Llorente

L'objectiu d'aquest article és recollir les principals conclusions d'un estudi més ampli sobre la participació i representació política a la Catalunya dels inicis del segle XVIII, entre 1700 i 1714. Ens movem en un doble nivell: local i general. En l'àmbit local analitzem la composició del govern municipal de vint universitats o comunitats de ciutats i viles: setze reials i quatre senyoriales. En l'àmbit general centrem la nostra atenció en la composició social i la representativitat de la Generalitat del Principat, entesa en la seva doble vessant: com a representació plenària (la Cort General) o com a representació ordinària (Diputació del General).

A l'Antic Règim, la societat s'articulava sobre comunitats generals, integrades per persones de categories socials diferents. La mà menor estava composta per treballadors dels oficis, que incloïen tant els menestrals i els artistes (notaris, adroguers, cirurgians) com els mercaders. La mà major la formaven les classes privilegiades com els ciutadans/burgesos honorats, els cavallers, els nobles i els eclesiàstics. En alguns llocs trobem una "mà mitjana", que abraçava mercaders i alguns gremis d'artistes. A més a més, ens trobem davant una societat poliàrquica, en la qual la jurisdicció pública estava coordinadament fragmentada, en allò que els tractadistes de l'època anomenaven una *societas civilis cum imperio*; és a dir, entre la jurisdicció senyorial i la reial. Precisament, la capacitat d'exercir jurisdicció, la contribució fiscal i la llibertat de no dependre de cap altre senyor que no fos el príncep/rei va permetre a l'home comú –el que podem entendre com a mà mitjana i menor (burgesos, artistes, menestrals i pagesos)– participar en la construcció de l'Estat des de les assemblees representatives locals (municipis) i generals (Cort i Generalitat).

En aquest sentit, el govern municipal va esdevenir en certa manera un precursor de l'Estat Modern, atès que fou el model en el qual se sustentà la construcció de la comunitat política general. Fet que va ser possible per la naturalesa eminentment pública de les relacions legals entre els components de la comunitat local. Relacions que, amb les activitats econòmiques i socials d'aquesta, eren regulades per unes institucions polítiques ciutadanes de caràcter corporatiu a través d'una legislació que, en la recerca del bé comú i la pau pública, es convertí en un precedent de la legislació estatal moderna.

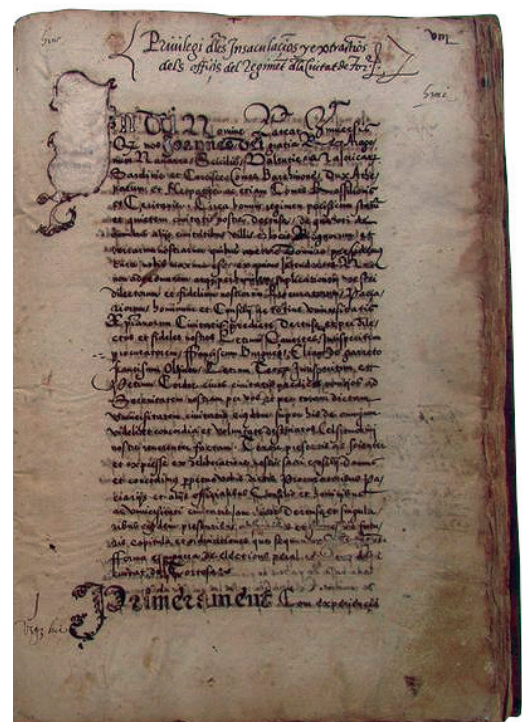
El destacat paper que van tenir els ciutadans honorats a les Corts Generals de 1701-1702 i 1705-1706 no pot ser entès sense el notable potencial participatiu i representatiu a les ciutats i viles anteriors a 1714. Aquest protagonisme era present tant a les viles reials com a les senyoriales. És per aquest motiu que una de les aportacions més importants del nostre

estudi és l'anàlisi de les vint universitats reials (Barcelona, Mataró, Vic, Girona, Lleida, Cervera, Balaguer, Sant Feliu de Guíxols, Caldes de Montbui, Vilanova de Cubelles, la Geltrú, Sabadell, Puigcerdà, Tàrraga, Torroella de Montgrí, l'Arboç i Cubelles) i quatre senyoriales, de les quals dues són episcopals (Tarragona i Urgell), una badal (Olot) i la darrera laica (Blanes). Això ens ha permès fer un retrat fidel de la situació de l'home comú per al conjunt de Catalunya.

El marc local. Les universitats locals

La constitució política i representativa de les universitats locals del Principat tenia un doble caràcter: consular i conciliar. Quan parlem del caràcter consular ens referim a la vessant col·legial del govern, així com dels seus administradors o regidors. D'altra banda, el caràcter conciliar ens remet al caràcter republicà del govern local, manifestat en un consell general en el qual residia la pleníssima potestat, com a representació plenària de la comunitat política, i del qual derivava el poder de tots els altres oficials públics.

Tots els estaments de mà menor o mitjana gaudien de participació i representació polítiques a les universitats locals estudiades. En el cas dels cavallers, però, només tenien accés a Barcelona, Mataró, Vic, Girona, Lleida, Cervera, Balaguer, Puigcerdà, Tàrraga, Tarragona, Urgell i Olot. L'accés a la comunitat ciutadana i al seu regiment, però, sempre es féu a canvi de pagar els impostos i sotmetre's al comú. Aquest era un fet importantíssim pel potencial igualador jurídic que tenia a llarg termini amb, com afirmaven els privilegis de Barcelona o de Girona, "los altres ciutadans".

Cal destacar la importància de la participació política d'artistes i menestrals en el govern de les universitats. Especialment rellevant és en el cas dels col·legis de regidors d'oficis, perquè no hi tenien vedat l'accés a cap càrrec, fins i tot els més rellevants. La col·legialitat d'aquests oficis va permetre que fossin consellers persones situades molt avall en l'escala social, com és el cas d'un fuster (Barcelona, el 1708-1709), un blanquer (Vic, el 1707-1708) o un ferrer (Puigcerdà, el 1703-1704). L'únic retrat conservat d'un conseller sisè menestral barceloní és el del mestre sabater Josep Torner, que formà part de la Conselleria l'any 1671 i també el 1676. Aquest fet feia que Catalunya contrastés amb gran part de les ciutats d'Europa i de Castella, que eren governades en part per uns ajuntaments de regidors oligàrquics, ennoblits i vitalicis. La seva dinàmica només es pot comparar amb el que succeïa en algunes ciutats de la Corona d'Aragó, i casos puntuals de la península Itàlica i el nord d'Europa.

El marc general. El General o Generalitat (del Principat)

Els artistes i els menestrals eren els únics estaments que no estaven representats a les ciutats i viles en el Braç Reial de la Cort General del Principat de Catalunya. Sols el botiguer Joan Puigurriquer, pretès síndic de Cort de Granollers el 1701-1702, ho va aconseguir; però va ser rebutjat ser ciutadà de Barcelona. A la vegada, s'ha de reconèixer que la interestamentalitat entre eclesiàstics, militars i ciutadans que integraven el General o Generalitat dels catalans representada en Cort General era una de les raons que dotaren de fortalesa aquesta institució. Això produïa un fort sentiment de pertinença a la comunitat, reforçat per la manca d'hegemonia d'un dels seus membres sobre els altres i el seu elevat dinamisme socioeconòmic. D'aquesta manera es facilitava que la negociació política (tant legislativa com judicial i fiscal) amb el seu rei fos un pacte que cap de les dues parts podia trencar. En una situació molt diferent a la de les Corts Generals castellanes de ciutats, eina fiscal en servei d'un rei legislador absolut.

Els participants en el Braç Eclesiàstic entre les dues corts generals de 1701-1702 i de 1705-1706 minvaren de 32 a 27, a causa de la disminució de bisbes pel context de guerra. El mateix ocorregué entre els nobles titulats; però el conjunt del Braç Militar es mantingué força estable entre ambdues corts: de 468 a 476 admesos d'una a l'altra (d'un total de 613 i 648 presentats respectivament). Dins d'aquest estament trobem una gran varietat de perfils. Per exemple: un cavaller doctor en medicina que visitava malalts; senyors de vassalls plebeus amb jurisdicció civil plena només d'una sola quadra o diverses cases, etc. Finalment, el Braç Reial va ser l'únic que va experimentar un gran creixement de participants: de 29 a 39 universitats d'una Cort a l'altra, amb el respectiu augment de 36 a 47 síndics. Aquest es traduí en la pèrdua de l'hegemonia dels gaudints de privilegi militar, integrants dins la mà major ciutadana. Els síndics de mà mitjana, majoritàriament notaris però amb algun mercader i algun apotecari, passaren de la quarta a una tercera part. L'increment més espectacular, però, fou el dels ciutadans de mà menor, tots pagesos, des d'una desena part a més d'un quart del braç.

La canalització de la participació i la representació polítiques del marc local al marc general, mitjançant el mandat imperatiu de les universitats locals amb els seus síndics, permeté que aquells grups tinguessin una important incidència indirecta en els negocis de Cort. Primer, en l'elecció del síndic

de Cort pel Consell General, però també en la correspondència que hi mantenien els administradors o regidors. Més important va ser l'elaboració de les instruccions als síndics pels consells o, si s'esqueia, per les comissions locals de Cort. En el cas de Barcelona, es constata que els apuntadors de les cartes de les dues Corts del segle XVIII van ser un corder i un manyà.

Aparentment, resulta evident el caràcter oligàrquic de la representació política de la Diputació del General pel fet d'estar integrada per sis membres: un diputat i un oïdor de comptes de cada braç. L'estament eclesiàstic fou el que hi experimentà una major obertura respecte a la Cort General, ja que entre els religiosos, majoritaris davant dels canonges, hi podien ser insaculats cambrers, pabordes i sagristans, que no participaven en la Cort. Tot i que la composició del Braç Militar fou la més semblant a la de Cort, si comparem la representació ordinària de la Generalitat amb la plenària, en la primera els cavallers i donzells sortien beneficiats davant dels nobles. En canvi, pel que fa a la representativitat en el Braç Reial, la Diputació de la Generalitat fou la institució representativa del Principat en la qual l'home comú experimentà una major aristocratització. Sobre tot a causa de les universitats representades, amb un pes important de les grans ciutats a les bosses, només contrarestat parcialment amb l'augment de llocs en el trienni de 1704-1707. L'aristocratització del tercer estament de la Generalitat en la Diputació s'observa en l'hegemonia que hi gaudien els ciutadans de mà major, davant només un de la mitjana (un mercader) i la nul·la presència de ciutadans de mà menor.

Conclusió

El manteniment de la participació política d'artistes i menestrals en els regiments de les ciutats i viles, l'important augment d'aquestes a la Cort General de 1705-1706 amb una rellevant participació pagesa i els esforços d'aquestes per augmentar els llocs a les bosses de l'aristocràtica Diputació del General ens permet concloure que el sistema polític català, en termes aristotèlics, era notablement "democràtic" i permetia una important participació de l'home comú en la construcció de l'Estat. Això es materialitzava, sobretot, en la intervenció dels diversos estaments ciutadans en la representació política a la Corts Generals a través del mandat imperatiu amb el qual havien d'actuar els síndics de Cort de les universitats.

Joaquim Verde i Llorente

És doctor en Història per la Universitat Pompeu Fabra (2021), màster universitari en Història del Món per la mateixa universitat (2015) i llicenciat en Història per la Universitat de Girona (2012). El seu camp de recerca versa sobre la participació i la representació polítiques de l'home comú, el parlamentarisme i el republicanisme clàssic a la Catalunya anterior a 1714.

joaquim_verde@hotmail.com

INSTITUT D'HISTÒRIA
JAUME VICENS I VIVES

"Els regnats de Carles III i de Carles IV no van ser propicis per plantejar la reforma de l'Estat. La Junta de la Província va ser factible perquè, arran de l'urgència de la guerra, va fer falta cobrir deficiències governatives i refer la relació entre les classes dirigents i les autoritats reials."

RESISTÈNCIES CONTRA L'ABSOLUTISME A LA CATALUNYA DEL SEGLE XVIII

Jordi Llimargas Marsal

Josep Fontana i Ramon Carande parlaven de "l'ofici de tots els que ensenyem" a l'hora de considerar les capacitats que convindria adquirir amb l'aprenentatge. Fontana va recordar que compartia aquesta inquietud amb l'historiador de la vida econòmica dels segles XVI i XVII a l'homenatge de record que se li va retre l'any 1989 (*Cuadernos Hispánicos*, n. 465, 1989). L'article següent recull les principals idees de la tesi que vaig defensar el mes de desembre del 2020, resultat del profit

que vaig treure de dos programes universitaris de tercer cicle (Universitat de Provença i Universitat Pompeu Fabra) i de l'assistència a seminaris oberts a professors de batxillerat a l'Institut d'Història de la Revolució Francesa (Universitat de París I) i de l'Institut d'Història Jaume Vicens i Vives (Universitat Pompeu Fabra). Una part dels materials reunits m'ha facilitat, també, "discórrer" sobre l'activitat política a la Catalunya del segle XVIII. L'itinerari seguit l'han fressat Josep Fontana, Ernest Lluch, Joaquim Albareda i Ramon Grau, entre altres.

La representació política i l'absolutisme

Durant l'edat moderna, arreu d'Europa, l'absolutisme va topar contra els seus propis límits. La fiscalitat i el reclutament d'homes per a la guerra requerien poder comptar a cada territori amb les classes dirigents i els col·laboradors més eficaços. D'aquesta manera s'explica la supervivència, encara a finals del segle XVIII, de les Corts, de reunions de representants dels estats o d'assemblees de municipis fins i tot en àmbits geogràfics sense una monarquia composta. A Catalunya, després de la Guerra de Successió, no s'hi va formar un cos estable per representar tota la Província. Malgrat això, durant la segona meitat del segle, hi va haver accions polítiques que es van canalitzar a través de diputacions enviades a la Cort. Les va encapçalalar sovint l'Ajuntament de Barcelona. La Ciutat va assumir diverses vegades la condició de capital i va defensar peticions d'àmbit supramunicipal. Puntualment, també es van celebrar reunions de regidors de municipis amb el capità general o amb l'intendent. Cada representació a la Cort va anar acompanyada per una manifestació feient de lleialtat cap a la Monarquia. És principalment a partir de la consulta de fons documentals de particulars que es fonamenten les idees recollides tot seguit.

D'entrada, una carta de Josep Finestres a Gregori Mayans permet identificar Joan Casamajor com l'autor d'un conegut llibre encarregat per l'Ajuntament de Barcelona amb motiu del desembarcament i estada de Carles III a la ciutat el mes d'octubre de l'any 1759 (*Relación obsequiosa de los seis primeros días en que logró la monarchia española su*

más Augusto Principio [...]). Casamajor hi va explicar la intencionalitat d'algunes al·legories contingudes a les decoracions efímeres i a la Màscara Reial organitzades per donar la benvinguda al rei. Denotaven que hi havia consciència que s'estava obrint una nova etapa en la relació entre Catalunya i la Monarquia. En un mural de la Llotja de Mar, a la banda que es podia veure des de Palau, la Junta de Comerç hi va fer referència a representacions que tenia en curs i que contenien diverses reclamacions: el retorn d'aquell edifici que s'havia convertit en caserna; l'autorització per constituir una companyia per participar amb més garanties en el negoci colonial i l'increment de competències per dinamitzar des de Barcelona les activitats econòmiques de tot el Principat. Per la seva banda, les corporacions gremials i els col·legis professionals van manifestar al rei unes altres necessitats a la Màscara Reial. Ho van fer d'una manera igualment prudent i al·legòrica. Bàsicament, van exposar la necessitat de valorar el treball dels menestrals com un servei al rei que mereixia una consideració comparable i compatible amb el servei d'armes. Aquesta mateixa petició la van reiterar al cap de cinc anys mitjançant un àlbum magnífic que van regalar a Carles III. Contenia gravats sobre aquelles desfilades de 1759 confeccionats a partir d'uns dibuixos de Francesc Tramullas.

Les reivindicacions

Cap al final de l'estada del rei a Barcelona, els regidors de la Ciutat li van poder entregar un memorial amb peticions concretes. D'entrada, van demanar un perdó dels endarreriments acumulats pel cadastre i se'ls va concedir al cap de només unes hores. Després van reclamar el retorn a la noblesa del dret a dur armes que el rei va decretar l'any següent. Però, en aquell memorial, els signats es van estendre en una tercera sol·licitud. Era sobre la necessitat de revisar la recaptació cadastral en el Principat perquè superava la quota dels 900.000 pesos que s'havia concretat l'any 1723 en el marc d'una reunió de representants dels corregiments. Els regidors barcelonins demanaven a Carles III que observés com, si es comptabilitzava correctament el ram de personal, s'estava sobrepasant el límit establert. Afirmaven que aquesta irregularitat era injusta perquè els tributs del cadastre s'afegien als preexistents i, a més, s'estava gravant en excés a les classes més baixes a través del ram de personal. Hem d'interpretar, doncs, que l'anomenada "fossilització" de la quota cadastral a la Catalunya del segle XVIII va ser el resultat d'una reivindicació continuada que la Ciutat de Barcelona va saber canalitzar.

Durant els regnats de Carles III i Carles IV, l'Ajuntament de Barcelona va enviar regidors a la Cort com a representants o "diputats" diverses vegades. Els escrits interns sobre les seves gestions ens permeten entendre més bé la demanda d'un cos de representació supramunicipal durant les Jures reials i Corts de 1760 perquè ens proporcionen noves notícies sobre les complicitats que van haver de teixir. La coordinació entre les ciutats capitals de territori de l'antiga Corona d'Aragó va permetre lliurar a Carles III el conegut *Memorial de greuges de 1760*. Dins d'una llista de peticions ben argumentades, hi destaca la demanda d'una reforma dels municipis i la capacitat de constituir a cadascun dels quatre territoris una diputació permanent amb la facultat de representar directament a la Cort. La reforma municipal va ser mínima i la diputació no va ser acceptada.

La correspondència que les diverses representacions barcelonines van mantenir amb l'Ajuntament durant bona part del segle XVIII també permet entendre la reiteració de la seva demanda de supressió del cadastre personal i, encara, la defensa que van fer sobre la contractació de voluntaris remunerats com a alternativa de les lleves obligatòries per sorteig. El consens sobre aquesta segona qüestió semblava ferm, sobretot arran de la celebració d'unes reunions del capità general amb representants dels corregiments l'any 1761. Però el va trencar la imposició de l'Ordennança Reial de 1770, que obligava a celebrar el sorteig obligatori per quintes a cada reclutament. La crisi que va desencadenar va provocar la prohibició de reunions per demanar un "equivalent" i l'empresonament de quatre representants de les corporacions d'oficis de Barcelona que s'havien desplaçat a la Cort. Els moments més dramàtics es van viure durant el conegut **Avalot de les Quintes de 1773** i la celebració posterior de sortejos fingits.

La crisi de 1770-1773 va provocar canvis en la governança del Principat. S'hi va formar una Junta de Govern per coordinar l'actuació de les màximes autoritats i aplicar-hi amb rigor el Decret de Nova Planta que bandejava la participació dels dirigents gremials als ajuntaments. Va servir de poc. El capità general no va poder evitar l'esclat dels **Rebomboris del Pa de 1789** a Barcelona. Només va ser capaç d'imposar el retorn a l'ordre un cop va haver rectificat i requerit la col·laboració dels gremis i col·legis per organitzar rondes de vigilància.

La Junta de la Província (24 de desembre de 1794- 25 de gener de 1795)

Durant la Guerra Gran (1793-1795) es va haver de refer amb presses el consens entre persones del Principat i les autoritats borbòniques. De cara a la campanya de 1795, es va convocar una "Junta de la Província" per preparar un gran reclutament civil de voluntaris remunerats. Es va tractar d'una "assemblea representativa" que va recollir les reivindicacions exposades obertament a partir de 1759 i que va anar més enllà de les juntes celebrades el 1723 i el 1761 per acordar qüestions referides al cadastre i als reclutaments militars respectivament. Fins a quin punt pot ser interpretada com una baula entre les antigues institucions i els règims autonòmics del segle XX?

La correspondència entre Fèlix Amat, canonge de Tarragona, i l'arquebisbe Francesc Armanyà, conté escrits aclaridors. Es troben entre la documentació privada que va conservar la família Torres Amat i permeten reconstruir la dinàmica interna de la Junta de la Província celebrada a Barcelona i a Girona. La voluntat inicial de la cinquantena de

vocals assistents a aquesta Junta va ser formar una administració autònoma per pactar amb el Capità General la contribució del Principat a la guerra mitjançant el reclutament i el finançament de cossos civils de miquelets per enviar al front. També pensava nomenar una comissió més reduïda amb atribucions executives i de supervisió. Alguns dels assistents eren clergues, com Fèlix Amat mateix, o bé no eren regidors. El capità general, José de Urrutia, va aconseguir transformar aquella "assemblea catalana" en un òrgan consultiu. A les sessions de Girona, els vocals i el Capità General van acordar un pla de mobilització civil que va assumir les principals reivindicacions manifestades durant el segle mentre durés la guerra: la revisió del total de la quota cadastral; la substitució del ram de personal per una capitació general graduada més ajustada a les possibilitats de cada contribuent i la contractació d'un nombre pactat de voluntaris. Obtinguts aquests acords, Urrutia va ordenar als vocals que tornessin als seus municipis i demarcacions de partit per col·laborar amb les autoritats i generar un clima d'opinió favorable. Mentre, la Ciutat de Barcelona va mantenir una diputació a la Cort per representar diverses qüestions relacionades amb les peticions de la Junta. Aquesta vegada, però, és significatiu que s'ampliés de manera que un eclesiàstic i un representant dels gremis van acompanyar a dos regidors barcelonins.

Les atribucions exercides en la pràctica per la Junta de la Província conjuntament amb les merament denegades admeten punts de comparació, amb les llibertats que els Furs atorgaven a Navarra durant la preparació d'aquesta mateixa campanya de la "Guerra contra la Convenció". Les seves Corts es van mantenir obertes a Pamplona durant un període llarg, 1794 i 1797. Per això les institucions navarreses van tenir més força a l'hora de condicionar el reclutament de batallons de civils. **El contrast entre les dinàmiques viscudes a Catalunya i a Navarra permet observar que en el Principat hi va haver regidors, eclesiàstics i elements de la societat civil –els vocals de la Junta de la Província– que van estar disposats a assumir funcions que havien estat les pròpies i de les institucions abolides després de 1714.**

Els regnats de Carles III i de Carles IV no van ser propicis per plantejar la reforma de l'Estat. La Junta de la Província va ser factible perquè, arran de la urgència de la guerra, va fer falta cobrir deficiències governatives i refer la relació entre les classes dirigents i les autoritats reials. Tot i això, en cap cas, va servir per posar en pràctica formes d'administració autònoma que s'haurien entès com una contrapartida per les costoses manifestacions de lleialtat expressades a través dels reclutaments de voluntaris contractats durant el segle XVIII.

Jordi Llimargas Marsal

Va obtenir la llicenciatura en Geografia i Història per la Universitat de Barcelona (1984). Ha exercit la docència a l'ensenyança secundària com a professor i catedràtic fins a la jubilació (2015). La direcció del professor Joaquim Albareda li ha permès reunir i ampliar un conjunt de treballs sobre el segle XVIII català a la tesi "La Junta de la Província (1794-1795). Resistències contra l'absolutisme a la Catalunya del segle XVIII" (2020).

llimargas@gmail.com

"La Baja Casamance es una zona periférica que los franceses no consideraron pacificada hasta la década de 1920. Ello se explica por la organización del poder local de los pueblos de la región, en unidades pequeñas, como las familias extendidas o los barrios."

DINÁMICAS DEL PODER LOCAL EN UN CONTEXTO COLONIAL. EL CASO DE LOS CASAMANCE DURANTE LA COLONIZACIÓN FRANCESA (1851-1948)

Eric Garcia-Moral

El objetivo de este artículo es analizar la jefatura colonial en la Baja Casamance (Senegal) entre 1851 y 1948. Se estudia la creación y la evolución de los jefes de pueblo y de cantón en las sociedades descentralizadas de la región, donde los jefes no existían antes de la llegada de los franceses. A través de fuentes de archivo y fuentes orales, hemos reconstruido la vida de estos individuos para identificar dinámicas, patrones y particularidades de la región. Los resultados

obtenidos demuestran la importancia de las dinámicas del poder local en la creación y pervivencia de jefaturas.

Las jefaturas coloniales: entre lo local y lo extranjero

La Baja Casamance es la región de Senegal situada entre Gambia y Guinea Bissau, una zona periférica que los franceses no consideraron pacificada hasta la década de 1920. Una de las causas que explican estas dificultades es la organización del poder local de los pueblos de la región. Las sociedades de la Baja Casamance han sido descritas como "acéfalas" o "descentralizadas". Es decir, no se organizaban en grandes estados, sino que lo hacían en unidades mucho más pequeñas como las familias extendidas o los barrios. El caso de los Diola, el grupo étnico mayoritario en la región. Se organizaba a través de su religión tradicional: *Awasena*. La *Awasena* basaba el culto en un complejo sistema de altares, llamados "fetiches" por los franceses, que regulaban las actividades de interés general de la comunidad en todos los ámbitos: economía, cultura, política, sociedad, justicia, lluvias, cosechas, fertilidad, etc. De este modo, en la Baja Casamance no existían liderazgos asimilables a la idea francesa de la jefatura. Las jefaturas en la región, por lo tanto, fueron una creación colonial. Sin embargo, esta invención tenía sus límites y los jefes necesitaban cierta legitimidad local para ser efectivos. Así, tanto los discursos locales de poder como la concepción del poder local, lo que nosotros hemos englobado en el concepto de *mujooloayi* (palabra diola que podría traducirse como "la manera diola de vivir") fueron esenciales no solo en la reinterpretación, reformulación y reconstrucción de la tradición; sino también en la creación, desarrollo y pervivencia de las propias jefaturas a nivel de pueblo. Para demostrarlo, hemos apuntado la existencia de tres patrones en la creación de las jefaturas de pueblo. Los primeros hombres designados como jefe fueron hombres pertenecientes a familias vinculadas a importantes altares tradicionales, hombres de la primera familia instalada en el territorio u hombres ricos. Por lo tanto, los primeros jefes de pueblo no eran habitantes ordinarios, sino personas de cierta influencia que podían aunar varios de los patrones mencionados. La jefatura fue percibida desde

el primer momento como una responsabilidad que acarrea multitud de deberes y pocas gratificaciones, al igual que las responsabilidades religiosas en los altares tradicionales. Desde el principio, a los jefes se les encargó las tareas menos gratas de la colonización: los impuestos, los trabajos forzados y el reclutamiento militar. Pronto, los jefes se mostraron incapaces de llevar a cabo dichas tareas y la administración empezó a cuestionar su autoridad, en una dinámica que se extendió durante todo el período estudiado.

Mientras esto ocurría en la orilla sur del río Casamance, en la orilla norte existían matices distintos. En este caso, muchos jefes de la orilla norte, que habían entrado en contacto con un tipo de organización social más jerarquizada a través de los mandingas musulmanes, iniciaron una relación bidireccional con la administración, a la que recurrieron en múltiples ocasiones. De hecho, el puesto de jefe empezó a ser un elemento fundamental en la política local de diversos pueblos de la orilla norte: informaban, recaudaban el impuesto, dirimían conflictos, e intentaban aumentar su poder. La jefatura se convirtió poco a poco en una responsabilidad codiciada, cosa que no ocurrió en la orilla sur. Así, en la orilla norte la jefatura de pueblo fue vinculada a la extranjería (primero mandinga, pero luego francesa), mientras que en la orilla sur se adaptó a través de la *mujooloayi*. En la orilla sur, nadie quería ser jefe porque todo el mundo conocía la delicada posición que ello suponía, así como las cargas administrativas que conllevaba y, sobre todo, el peligro inherente al cargo: podían ser castigados a través del *indigénat* por la administración o castigados física o espiritualmente por sus propias comunidades. De hecho, el miedo al envenenamiento fue un factor recurrente durante todo el período colonial. Tal como ocurría con las responsabilidades vinculadas a la religión tradicional, la jefatura de pueblo se convirtió en un cargo familiar. Esto no significaba que los hijos sucedían a los padres, sino que los jefes salían de una misma familia. Además, en la jefatura de pueblo, los habitantes siempre tuvieron un peso relevante en la decisión de quién era jefe. Los jefes de pueblo no podían desvincularse de la *mujooloayi* porque vivían en el corazón de sus comunidades, al contrario de lo que ocurrió con los jefes de provincia y cantón, quienes fueron vinculados mucho más con la *mululumayi*, la forma de funcionar de los blancos.

De hecho, las jefaturas de cantón y provincia fueron asimiladas desde el principio a lo extranjero. Los primeros jefes de cantón a finales del siglo XIX y principios del XX fueron hombres extranjeros. Pero incluso los diola que actuaron como jefes de cantón fueron percibidos en cierta manera como hombres que habían abrazado la *mululumayi*. Hasta el más mínimo detalle de contacto con la administración fue interpretado como un indicio de extranjerización para los jefes. Además, los jefes de cantón no solo administraban sus propios pueblos, sino que debían administrar a un conjunto de pueblos en los que, de hecho, eran considerados extranjeros.

El control de las jefaturas y las religiones en la región

El mal funcionamiento de las jefaturas pronto fue asimilado a la existencia de un poder oculto vinculado a la religión tradicional. La ad-

ministración señaló a los llamados *féticheurs*, responsables de altares, como la principal causa de sus problemas. Al mismo tiempo, la administración buscaba, paradójicamente, la colaboración de estos *féticheurs*. Cuando esto no fue posible, se recurrió al descabezamiento selectivo de estas autoridades tradicionales. De hecho, el criterio “tradicional” fue el principal criterio que se siguió en la creación de los cantones de forma sistemática en 1922: se trató de vincular la jefatura a personas cuya autoridad se relacionaba directamente con la religión *awasena*. En la orilla norte, en cambio, se priorizó que los jefes fueran influyentes y aceptados por la población. La mayoría de jefes de provincia y cantón nombrados allí en 1923 eran musulmanes y ya habían sido jefes de pueblo con buenas relaciones con la administración. La orilla norte tuvo dos particularidades que la diferenciaban de la sur. Por un lado, la mayoría de sus jefes eran musulmanes. Por otro lado, las pugnas por las jefaturas era algo común y fuente de vivos conflictos entre sus miembros.

Tanto en el norte como en el sur, esta pugna fue protagonizada por las misiones católicas y sus conversos, a lo que se añade la presión de los musulmanes en la orilla norte. La ausencia de jefes “tradicionales”, aquí, creó una oportunidad para quienes deseaban ocupar las jefaturas, introduciendo así nuevas dinámicas de poder que les eran ajenas. En el sur, las jefaturas de cantón acabaron siendo ocupadas a partir de 1930 por hombres católicos y asimilándose cada vez más directamente con diferentes formas de la *mululumayi*. Sin embargo, esto no sucedió al nivel de pueblo, donde la mayoría de jefes permaneció vinculado a la religión *awasena*. Así se entiende que las jefaturas de pueblo del sur del río siempre fueron señaladas por las autoridades coloniales como insatisfactorias, mientras que las de cantón fueron evaluadas de forma favorable. A partir de 1935, este tipo de valoraciones sobre los resultados de la administración por parte de los jefes produjo un aumento en las disputas en la orilla norte, tanto entre los jefes como los aspirantes a sustituirlos. En el sur, sin embargo, los

INSTITUT D'HISTÒRIA
JAUME VICENS I VIVES

"Las reformas imperiales que se dieron a partir de 1945 (fin de trabajos forzados, ciudadanía, democratización) facilitó que los jefes de la Baja Casamance buscaron aliados en los políticos *évolués* para conservar sus jefaturas y, por tanto, no hubo un enfrentamiento abierto entre *évolués* y jefes como sí que ocurrió en otras colonias."

ataques solo afectaron a las jefaturas y su incidencia fue menor. Es llamativo constatar que en 1936, mientras en la orilla norte se sucedían conflictos políticos por el control de las jefaturas, en el sur dos jefes se suicidaron por la presión que sentían en el cargo. Eran dinámicas totalmente opuestas. La elección de jefes católicos respondía también a la necesidad de encontrar personas capaces de comprender el cargo y que estuvieran sujetos a menos presiones por parte de la población. En ambas orillas los jefes mejor valorados eran quienes tenían incentivos económicos más elevados si cumplían con sus tareas. Es decir, los jefes de los cantones más productivos.

La Segunda Guerra Mundial supuso un nuevo período de exigencias sobre la población y sus jefes. En el contexto del *effort de guerre*, el fracaso del reclutamiento y de las requisiciones en la orilla sur hizo que la administración culpara a los *féticheurs* de la ineficacia de las jefaturas. Esto fue aprovechado por misioneros y católicos para atacar a la religión *awasena*. A pesar de esto, la idea de una crisis y hundimiento de la jefatura en la Baja Casamance en 1943, defendida por el historiador Robert Baum, solo es aplicable a la Provincia de Oussouye y a los tres cantones que la formaban. De hecho, excepto en Oussouye, las jefaturas de la Baja Casamance fueron evaluadas de forma satisfactoria en 1944 por las autoridades coloniales.

Los jefes y el proceso de "democratización"

Después de la Conferencia de Brazzaville de 1944, las medidas democratizadoras implantadas abrieron un nuevo período de intrigas y luchas por conseguir las jefaturas. No obstante, el impacto en ambas orillas volvió a diferir. Mientras en la orilla norte, donde había una mayor escolarización, una mayor conversión al Islam y más emigraciones a las ciudades, los efectos de la democratización pronto se hicieron visibles; en el sur ni siquiera la administración parecía convencida de utilizar el camino democrático en las jefaturas porque

no había candidatos dispuestos a presentarse a las elecciones. Así, los viejos problemas de la jefatura al sur del río continuaban siendo los mismos: nadie quería ocupar el puesto y quienes lo ocupaban no se esforzaban en cumplir unas funciones que generaban el rechazo de sus vecinos, sobre todo en un momento en el que el *indigénat* fue abolido y la amenaza administrativa disminuyó.

Las reformas imperiales que se dieron a partir de 1945 (fin de trabajos forzados, ciudadanía, democratización) tuvieron efectos en las jefaturas de la Baja Casamance. La nueva corriente democrática afectó especialmente a la orilla norte, donde dio cobertura legal a las habituales pugnas por la jefatura. De hecho, una cantidad significativa de jefes de pueblo fueron elegidos mediante el nuevo sistema en 1946. Los jefes de la Baja Casamance buscaron aliados en los políticos *évolués* para conservar sus jefaturas y, por tanto, no hubo un enfrentamiento abierto entre *évolués* y jefes como sí que ocurrió en otras colonias. Por otro lado, mientras la agitación política afectaba a la orilla norte, en la orilla sur no hemos hallado constancia en los archivos de dicha agitación ni de ningún movimiento político para desbancar a ningún jefe. En cualquier caso, la inmensa mayoría de jefes de cantón en activo en 1946 continuaron en su puesto a principios de la década siguiente, demostrando que los jefes de la región supieron adaptarse al nuevo marco "democrático".

Eric Garcia-Moral

Graduado en Historia (UB, 2013), máster en Historia del Mundo (UPF, 2014) y doctor en Historia de África (UPF, 2021). Actualmente es investigador Margarita Salas en el Incipit-CSIC de Santiago de Compostela.

eric.gm21@gmail.com

INSTITUT D'HISTÒRIA
JAUME VICENS I VIVES

Especialista també en el desenvolupament de l'economia de la Catalunya del segle XVIII. Com s'explica el seu creixement?

L'arrencada ve d'abans. Hi ha símptomes de canvi important des dels anys trenta i vuitanta del segle XVII. Els treballs de Jaume Torras mostren els canvis agraris i, sobretot, la possibilitat d'exportar aquest excedent agrari a l'exterior. La Mediterrània és deficitària en cereals. L'escassetat estructural fa que els vaixells anglesos i holandesos portin aquest gra. Per obtenir rendiment aquests nòlits devien portar alguna cosa de retorn al nord. Això va facilitar el desenvolupament dels vins i aiguardents catalans, perquè els aiguardents suportaven millor el transport i eren econòmicament molt rendibles. Es van optimitzar els recursos, i aquests sectors van ser els que van actuar com a motor dels altres productes en què es va especialitzar la indústria catalana al segle XVIII.

A la vegada, cal reconèixer la importància de les conjuntures bèl·liques del segle XVIII (Guerra de Successió, les guerres d'Itàlia), que van augmentar la presència militar de manera considerable i la necessitat d'abastir a tots els seus membres. A partir de 1720, Felip V s'adona com la Nova Planta ha de transformar la Corona d'Aragó en una colònia, aplicant així les mateixes estratègies que s'havien dut a terme a Amèrica i a Àsia. No n'hi ha prou amb la presència militar, que sens dubte era rellevant. No era suficient amb una autoritat. Calia que una part de la població cregués en el model i que hi contribuís. Calia crear una nova classe dirigent local mitjana-alta, que es beneficiés d'aquesta relació. Aquesta va ser la primera generació de la burgesia catalana dels Glòria, els Mitjans, els Mates, etc. Persones molt implicades amb el govern central i que van rebre contrapartides en forma de privilegis, monopolis, poder polític i militar.

"La història ha de ser una de les forces de canvi de la societat actual. La feina històrica ha de tractar de la gent i és per a la gent. Els homes i les dones sempre per davant."

Director de la càtedra Josep Fontana. Què suposa tenir aquest càrrec? Quina missió té?

Per a mi, és un honor dirigir la càtedra Josep Fontana, perquè em considero un deixeble d'en Fontana. Per això vaig acceptar el càrrec quan me'l va oferir el director de l'Institut. La càtedra, bàsicament, té la funció de mantenir el llegat d'en Josep Fontana. Un llegat gran i més complex del que es pensa. Sobretot, per la seva preocupació pels joves historiadors i la població. Té una clara noció de la funció dels historiadors. Es tracta que vegin que molt més important que tenir un gran currículum, encara ho és més la seva funció social: transmetre al conjunt de la població el coneixement històric.

La història ha de ser una de les forces de canvi de la societat actual. La feina històrica ha de tractar de la gent i és per a la gent. Els homes i les dones sempre per davant. La càtedra ha de continuar treballant en els temes que van ser preocupació d'en Josep Fontana: l'Antic Règim, el colonialisme, la Guerra Civil, el franquisme, la Guerra Freda. Són els grans temes d'en Fontana, i al seu darrere sempre hi serà la càtedra, continuant tant la recerca com la divulgació. No n'hi ha prou amb una bona recerca, sinó que cal que aquest coneixement arribi a la gent. Només així aconseguirem que no es difonguin falsos retrats del passat.

Porta molts anys a la universitat. Com veu les joves promocions d'estudiants i investigadors?

Els estudiants i els joves historiadors estan cada vegada millor preparats. Tenen una formació més àmplia. Jo vaig ser, en general, autodidacte. De fet, he après més dels mestres que he tingut que no pas dels estudis reglats. Avui costa trobar grans mestres, perquè es valora més viatjar i enviar-los a fora. L'ensenyament reglat ha millorat, però estem imposant un model molt competitiu, amb un bon expedient; però, en ocasions, amb poc esperit. Aquesta competitivitat genera comportaments individuals; es pensa més en costos i beneficis. Això fa que es perdi el sentit de cos, de grup. Però aquest esperit individualista és, en part, culpa nostra, perquè a l'hora de seleccionar els candidats, no hem sabut en ocasions prescindir de la ideologia. Sovint, el millor criteri és el boca-orella, perquè et permet conèixer millor la persona. Necessitem persones que sigui honestes, solidàries, conscients de les dues vessants de la universitat: grans docents i grans investigadors. Ens oblidem a vegades que els candidats han de tenir capacitat de transmetre coneixements a la gent, de la seva missió a la nostra societat. Aquests eren els ideals d'en Josep Fontana, i potser s'han perdut una mica en els darrers anys.

Direcció editorial: Eduard Martí i Joaquim Albareda
Coordinador de seminaris: Javier Gómez Mesa

Col·laboradors: Josep M. Delgado, Eric García, Marta Herrero, Jordi Llimargas, Joaquim Verde i Jordi Vilanova